زنجیرەیەك گوتار لە بارەی ناسنامە (3-7) … داریوشی شایگان

رووەکانی ناسنامە
عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا

"تاکە کلیلێکی ئەفسانەیی بۆ کردنەوەی هەموو دنیاکان بوونی نییە"

داریوشی شایگان نوسەر و بیریاری ئیرانی لە 24ی کانوونی دووەمی ساڵی 1935 لە شاری (تاران) لە باوکێکی ئازەری (تورکی- ئیرانی) شیعە و دایکێکی سوونە مەزهەب لە دایکبووە، خانەوادەکەیان بە زمانی جۆرجی و رووسی و تورکی و فارسی قسەیان کردووە، ئەو جۆراوجۆرییەی زمان کاریگەری زۆری لە سەر شایگان دروستکردووە! شایگان لە سەرەتاوە دەچێتە قوتابخانەیەکی فەڕەنسی لە تاران و هەر لە زووەوە فێری زمانی فەڕەنسی دەبێت، لە تەمەنی پانزە ساڵیدا دەچێتە وڵاتی بریتانیا لە شاری (لەندەن) درێژە بە خوێندن دەدات، بۆ رازیکردنی خواستی خانەوادەکەی لە شاری (ژنێف) خوێندنی پزیشکی هەڵدەبژێرێت، بەڵام حەز لەو رشتەیە ناکات و ناتوانێ درێژەی پێبدات، زۆتر مەیلی لە ئەدەب و هونەر و فەلسەفە دەبێت، بەڵام بوێری ئەوەی نییە، دژی خواستەکانی باوکی بێتەوە، هەرچۆنێ بێت خۆی لە کۆلیژی زانستە سیاسییەکان دەبینێتەوە، وەك خۆی دەڵێت لە شاری ژنێفەوە چالاکییە زانستییەکانی درێژە پێدەدات، لە هەمان کاتیشدا هەر لەوێ لە ماف و فەلسەفە و زانستی زمان دەخوێنێ، پەیوەندییەکی پتەو لەگەڵ هونەرمەندان دروست دەکات و لە کۆڕەکانی (ژان پیاجێ) و (کارل گۆستاف یۆنگ) ئامادە دەبێت، پێش دەرچوونی لە کۆلێژی ژنێف بە دوو ساڵ هاوسەرگیری لەگەڵ هاوڕێی کۆلیژ لە بەشی زانستەکانی جوانی خاتوو (فەریدە زەندیە) دەکات… هەموو تواناکانی خۆی لە زانستەکانی ئایین بەکار دەهێنێ و لە ساڵی 1967 کتێبێك بە زمانی فارسی بە ناوی (ئایین و قوتابخانەی فەلسەفی هیندی) لە دوو بەرگدا بە چاپ دەگەیەنێت.

داریوشی شایگان لە (سۆربۆن) پلەی ماجستێر و دواتر دکتۆرا لە لێکۆڵینەوەی ئایینەکانی هیندی و فەلسەفەی بەراوردکاری بە دەست دەهێنێ، تێزەکەی لە ژێر ناونیشانی (پەیوەندییەکانی نێوان ئایینە

هیندییەکان و سۆفیگەری…)دا دەنوسێت، پێیوایە جەوهەری ئایینەکان لە بەیەکگەیشتنی هەموو لقەکان و دەستەواژە مەعنەوییەکاندا خۆی دەبینێتەوە!
بۆ جاری دووەم لە ساڵی 1962 پەیوەندی بە زانکۆی تاران دەکات و تا ساڵی 1980 هەموو چالاکییەکانی خۆی لەو زانکۆیەدا لە زمانی سانسکریتی و بیروڕا و فیکرە هیندییەکان و فەلسەفەی فیدائی و بوزی و یۆگا و دانایی عیرفانی سەرف دەکات، دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ئیمام خومەینی دەگەڕێتەوە فەڕەنسا…

شایگان بیریارێکی فرە مەعریفەیە و هەمیشە بە شێوە ئاسۆیی و ستوونی بیری خۆی بەرەو پێشەوە دەبات و لە سەر نوێکردنەوەی بیرکردنەوەکانی کار دەکات، بە ئاشکرا دەڵێت من بەردەوام لە گۆڕان و پێگەیشتندام، وەك چۆن دەڵێت ئەگەرچی هاوڵاتی ئیرانی بیرکردنەوەکانی خۆی بە دەگمەن دەگۆڕێ، بەڵام من بیرکردنەوەکانم لە گۆڕانی بەردەوامدان و وەستانیان نییە! شایگان دەڵێت سەیرەکە ئەوەیە ئێمە هەتا ئێستاش گەورەترین بیریارمان شاعیرەکانمانن و نوێترینیان حافزی شیرازییە، کە حەفسەد ساڵ پێش ئێستا ژیاوە، نامەوێ خراپ لە قسەکانم بگەن، من نامەوێ لە نرخی ئەوان کەم بکەمەوە، جەلالەدینی رۆمی، حافزی شیرازی… دنیای ئەوان لەگەڵ دنیای ئێمە تەواو جیاوازە، پێویستە بۆ رووبەرووبوونەوەی ئەو دنیایە خۆمان بە مەعریفەی نوێ پڕ چەك بکەین، چونکە تاکە کلیلێکی ئەفسانەیی بۆ کردنەوەی هەموو دنیاکان بوونی نییە! بۆ ئەوەی ئەو دنیایە بخوێنیتەوە پێویستت بە پلەبەندکردنی هەیە، ناشێ شتەکان تێکەڵ بەیەك بکەین.

ناسنامە و ئاژاوە

ناسنامە قسەی زۆری لێکراوە و یەکێکە لە بابەتە پڕ ئیشکالەکانی دنیای هاوچەرخ، وەك چۆن بیروڕای زۆر لێکنزیك لەو بارەوە هەیە، بە هەمان شێوە راڤەکردنی زۆر جیاواز و جۆراوجۆریشی هەڵگرتووە… داریوشی شایگان لە کتێبی (ناسنامە بە چل روو)ەوە قسە لە ناسنامە وەك رووەکی ریزۆمییە یان جەزموور دەکات، ئەو وشەیە بنەڕەتێکی لاتینی هەیە، مانای بەن، داو دەدات، ئاماژەیە بۆ داوەکان و چنین، تۆڕ و تێکئاڵان و تانوپۆی داوەکان، ئەو قسەکردنە بۆ ناوی جۆرێك لە رووەك دەگەڕێتەوە "ریزۆمییە-Rhizomatique" قاچەکانی لە ژێر گڵ بە شێوەیەکی ئاسۆیی درێژ دەبێتەوە، لێپرساوە بەرانبەر گەشەی ئەو رووەکە، هەموو ساڵێ خۆی نوێ دەکاتەوە، لە سەرەوەش بە شێوەیەکی دیار و بەردەوام هەموو شتێك دەخاتە نێوەخۆیەوە، رزگاربوون لێی

مەحاڵە، هەتا ئەگەر بیبڕیتەوەش، چونکە نە سەرەتای هەیە و نە کۆتایی، نە ئەسڵی هەیە و نە ئامانج، هیچ نییە جگە لە ریشاڵ، بەشێکی بچووك لەو رووەکە دەشێ گەشە بکات و نوێ بێتەوە و بەردەوام بێت. ئەو وشەیە لە سەردەمی ئەفلاتووندا بۆ سەیرکردنی جەستە و مێشك بەکار هێنراوە… (ژیل دۆلۆز Gilles Deleuze 1926-1995)ی فەیلەسوف وەك شێوەیەك لە شێوەکانی بوونی جۆراوجۆر تەماشای دەکات و ئەو وشەیەی دژ بە فەلسەفەی دیکارت کە خەریکی دامەزراندن و رەگداکوتان بووە، هەروەها دژ بە فەلسەفەی هیگل کە درێژە بە جولە و نەشونما دەدات و ئامانجدار خۆی دەنوێنێ بە کاری هێناوە، تاکو لە ئۆرگانییەت و رێکخستن و ئامانجگەرایی رزگاری ببێت.

لە قسەکردن لە بارەی ئاڵۆزی ناسنامە وەك ئاڵۆزی رووەکی ریزۆمییەوە، قسەکردنە بە پێی خێرایی زەمەن و رۆشنبیریی و دنیای تازەگەرییەوە. لە بەدواداگەڕانی ناسنامەدا دەکەوینە ئاژاوەیەکی گەورەوە، وەك چۆن رووەکی ریزۆمی وێڵمان دەکات! ئەمڕۆ ناسنامە کۆمەڵێك رووە لە یەك کاتدا، ئەمڕۆ هەموو شتەکان لە یەك زەمەندا دەردەکەون، بەمجۆرەش ژیاری لە دنیادا هیچ هاوگونجانێ بە خۆوە نابینێ، سەرەڕای ئەو هەموو جیاوازییە رۆشنبیرییە جۆراوجۆرە، لەگەڵ ئەوەشدا ژیارییەکی جیهانی گەورە دەرکەوتووە، ئەو ژیارییە جیهانییە بەرجەستەکردنی تەکنەلۆجیایە، تەکنەلۆجیا هەموو ماناکان لە خۆیدا ون دەکات و بەرەو وێرانەیی دەبێتەوە، بەو مانایەش دنیای هاوچەرخ هیچ ئامانجێکی لە پێشدا نەماوە، جگە لە گەڕانەوە بۆ دوێنێ و چاوپێداخشانەوەی دوێنێ نەبێت…

لە دنیادا ئەوە فرەیی رۆشنبیرییە وای کردووە لە دوو رووەوە قسە لە ناسنامە بکەین، یەکەمیان تاك ناسنامەیی و تاك رۆشنبیریی، دووەمیان فرە ناسنامەیی و فرە رۆشنبیریی، ئەمڕۆ ئەو قسەکردنە، قسەی کۆمەڵگای یەکگرتووە ولە هەمان کاتدا قسەی کۆمەڵگای جۆراوجۆر و فرەیە! هەموو ئەو شێوە قسەکردنانەش پەیوەندییەکی راستەوخۆی بە پەروەردە و فێرکردنەوە هەیە. دایوشی شایگان لەو کتێبەدا بایەخێکی زۆری بە دیالۆگ و مەیلە نەتەوەییەکان و وێنەکانیان دەدات و پێیوایە هەندێجار قسەکردن لە ناسنامە بەرەو بنبەستبوون و بە بەردبوون دەبەن، چونکە مرۆڤی ناسیونالی لەگەڵ زمان و مەسەلەی کۆمەڵایەتی و مەسەلە تازەگەرییەکان بەیەکدادەچێت. بەو مانایەش شایگان بڕوای بە ناسنامە هەجین هەیە.

ناسنامە بە چل رووەوە

ناونیشانی کتێبەکەی داریوشی شایگان لە بنەڕەتدا ناونیشانی شانۆگەرییەکی (فۆلکلۆر)ی ئیتاڵییە، لەو شانۆگەرییە پاڵەوانەکە جلێ لە چل پارچەی جیاواز دەپۆشێ و هەر پارچەی بە رەنگێکە. لە هەڵبژاردنی ئەو ناونیشانەوە پێمان دەڵێت مرۆڤی ئەمڕۆ ئەگەرچی ناچارە وەك تاك و بە یەك روو دەربکەوێت، بەڵام لە ناوەوە جۆراوجۆرە و پڕە لە وەهم و تارمایی و پڕە لە نەگوتن و بێدەنگی، پڕە لە چێژ و ژانوژوار… کەواتە ئەگەرچی ناچارە تاکە ناسنامەیەك بخاتە گیرفانییەوە، بەڵام حەز دەکات هەڵگری چەندین رووی جۆراوجۆری ناسنامە بێت! مرۆڤی ئەمڕۆ لە فەزایەکی جۆراوجۆر پێدەگات، فەزایەك کە هیچ شتێکی تێدا روون و ئاشکرا نییە، هیچ کاتێك ناتوانین بۆ یەك رەگ بگەڕێنینەوە، ئێمە ئەمڕۆ ناتوانین بە تەنیا لە زەوییەکی داخراودا بژین، لە ناوەوەی مرۆڤی ئەمڕۆدا مێژووی مرۆڤایەتی کۆ بۆتەوە.

ناسنامە لە فەزای ئیسلامی (عەرەبی، ئیرانی، تورکی…) شوێنێکی پێ بایەخی داگیر کردووە، ئەگەرچی ئایین پاڵپشتێکی رووتی ناسنامە نییە! ناسنامە لە دنیای ئەمڕۆدا کراوەیە بە سەر هەموو ناشیرینی و جوانییەکان و پێتاندن و تێکەڵابوونەکان و لێکجیابوونەوە و پارچە پارچەبوونەکان و گۆڕانکارییەکان… هەموو ئەوانەش دەلالەت لە بە وەهمبوونی دنیا و بە تارمایی بوونی دنیا دەکەن، وەهمەکانی دنیا و تارماییەکانی لە ناوەوەی مرۆڤ رەنگی داوەتەوە، مرۆڤی هاوچەرخ تا پلەی تەقینەوە چالاکە.
ئەمڕۆ دنیا لە بەرانبەر کرانەوەیەکی گەورە و قەیرانێکی ئاوێتە و کراوە دایە، کە ناتوانین بیری لێبکەینەوە و دەستی بەزەیی بۆ درێژ بکەین، ئەمڕۆ دنیا لە کۆنترۆڵ دەرچووە، مرۆڤ لە کۆنترۆڵ دەرچووە، چۆن دەشێ چارەسەریان بۆ بدۆزینەوە! مرۆڤ کۆنترۆڵی خۆی ونکردووە، عەقڵ تراژیدیای لێ ون بووە، مرۆڤ لە دنیا ون بووە، عەقڵ لە تەکنەلۆجیادا ون بووە، هاوشانی بەرەوپێشچوونەکانی تەکنەلۆجیا مەیلێکی رۆحی لە جولە دایە، بۆ نموونە فاڵگرتنەوە، بەو مانایەش بڕوامان بە عەقڵ لەق بووە، هەموو ئەو شتانەی لە ناوەوەمان روو دەدەن، هەر تەنها مەیلی رۆحی نییە، بەڵکو سووربوونە لە سەر گەڕانەوە بۆ ئەفسانەکان.

مرۆڤ بیری لەوە نەدەکردەوە، کە دنیا بەو شێوەیە رووبەڕووی تەقینەوەی زۆربوونی کۆمەڵە و ئایینەکان و نیمچە ئایینەکانی کۆمەڵگای خۆرئاوایی بێتەوە! هەر لە ساڵی (1992)ەوە نزیکەی چوار ملیۆن نوسخە لە کتێبی فیکری (بنەچە ئایینزاکانی کەنیسەی

کاسۆلیکی) فرۆشراوە، کەچی رۆمانی ئەفسانەئامێزی (کیمیاگەر)ی پاولۆ کۆیلۆ دە ملیۆنی لێفرۆشراوە… ئەوە پێماندەڵێت دنیای ئەمڕۆ بۆ مەیلی رۆحانیی و ئەفسانە و جۆرێك لە سەرسامبوون بە خورافات دەگەڕێتەوە، بۆ عەقڵ و فیکر و بەدواداچوونی فیکری ناگەڕێتەوە، بۆ مەسەلە ناعەقڵانییەکان و خورافات دەگەڕێتەوە، بۆ بە پیرۆزراگرتن و کڕنووشبردن بۆ شتە نادیارەکان دەگەڕێتەوە، بۆ مەیڵی منداڵانەی سەیر سەیر…

یەکێك لە دیاردەکانی شۆڕشی تەکنەلۆجیا دروستکردنی گۆڕانکارییە لە ناوەوەی مرۆڤ، ئەمڕۆ تەکنەلۆجیا لە حەقیقەتەوە دەمانگوازێتەوە بۆ مەجاز، بەرەو واقیعێکمان دەبات، کە تێیدا کات و شوێن دەتوێتەوە، زەمان و مەکان بەنێویەکدا چڕ دەبنەوە و دەمانخەنە واقیعێك لە حەقیقەتی هەنووکەیی راستەوخۆ، جۆرێك لە دەرککردن و وێنە و ناسنامەی هەڵواسراومان بۆ بەرجەستە دەکات، مرۆڤی ئەمڕۆ دەکەوێتە بەرانبەر رەنگدانەوەی ناسنامە و ناسنامەی مەجازی و ناسنامەی دیجیتالی…

دنیای ئەمڕۆ دنیای کەوتنی بیرکردنەوە و دەرکەوتنی بینینە، دنیای گواستنەوەیە لە ناوەوە بۆ دەرەوە، لێرە بۆ ئەوێ… ئەمڕۆ مرۆڤ لە بوونەوەرێکی پشتبەستوو بە گشت، گوازراوەتەوە بۆ بوونەوەرێکی پشتبەستوو بە تەکنەلۆجیا، ترسی تەکنەلۆجیا کۆتایی بۆ نییە. داریوشی شایگان پێیوایە ئەمڕۆ دنیا هەڵگەڕاوەتەوە و پێچەوانە بۆتەوە و پێبووە لە نێودژی، هەموو ئەو نێودژییانە دنیایان شێواندووە و هاوسەنگیان بۆ هیچ شتێك نەهێشتۆتەوە، ئەمڕۆ لە دنیادا هیچ شتێك دیار و زانراو نییە، هیچ بابەتێکی یەکلاکەرەوە لەو دنیایەدا بوونی نەماوە. دنیای ئەمڕۆ ئەگەرچی لە لایەك دنیای داهێنان و بەرهەمهێنانە و خۆی ئاوێنەیی دەنوێنێ، بەڵام بە دیوەکەی دیکە دنیای پارچەپارچەبوون و هەڵوەشانەوە و وێرانبوونی دەرککردن و دنیابینی و بەها و بیروڕا و ئایدیۆلۆژیایە… شایگان دەڵێت خۆرئاوا هەم دەردە و هەم دەرمانە، ناسنامەش هەزاران روو و یەك رووی هەیە، بە هەزاران رێگا و رێگایەك خۆی دەشارێتەوە، بە مانایەکی دیکە بوونی ناسنامە بۆ ژمارە و پڵە لە شیانەیی و ئاوێتەبوون و نواندنکاری…

هەولێر 19/7/2017